

De intersectionele opvoedrelatie: Maak er een zegen van.

In dit artikel introduceer ik het door mij ontwikkelde concept ‘intersectionele opvoedrelatie’ en leg ik uit hoe die een zegen kan zijn voor de ontplooiing van het kind, of juist niet.

Dat doe ik aan de hand van twee fictieve cases; die van de twaalfjarige Xue en die van de zevenjarige Mik, respectievelijk een schoolvoorbeeld van een zegenvolle intersectionele opvoedrelatie en een voorbeeld waarin die in de basis al misloopt.

Vervolgens ga ik in op het externaliserend of juist internaliserend gedrag dat relatief vaak wordt gesignaleerd bij kinderen met aangeboren, of vroeg in hun leven ontstane, lichamelijke handicaps. Mijns inziens is dat gedrag namelijk een gevolg van niet optimaal verlopen intersectionele opvoedrelaties. Ten slotte zal ik professionals een aantal adviezen geven om opvoeders zoals die van Mik, te ondersteunen.

Intersectionele opvoedingsrelaties. Wat is dat?

Vooraf een korte uitleg van het begrip ‘intersectionaliteit’ en van het daaruit voortvloeiende concept ‘de intersectionele opvoedrelatie’.

In de literatuur van auteurs die zich bezig hebben gehouden met waar discriminatie en uitsluiting van groepen mensen vandaan komt, staat intersectionaliteit voor ‘het complexe samenspel van de verschillende eigenschappen die samen de identiteit van een persoon vormen’ (Crensha, 1989). Daarbij wordt gesteld dat ‘een combinatie van bepaalde eigenschappen binnen de identiteit van één persoon zijn plaats en zijn kansen in de samenleving bepaalt’ (Lutz, 2002. Yuval Davis, 2006). Dit laatste wordt ook wel uitgelegd als dat het hebben van bepaalde combinaties van eigenschappen, meer risico’s met zich meebrengen om gediscrimineerd of uitgesloten te worden.

Aanvankelijk ging intersectionaliteit alleen over raciale en gender-eigenschappen. Vanuit de emancipatiebeweging van mensen met een handicap is daar de eigenschap ‘handicap’ aan toegevoegd (Den Brok, 2005) Daar voeg ik bij dezen aan toe dat er sprake is van intersectionaliteit in het geval dat de combinatie van bepaalde eigenschappen van de ene persoon dusdanig verschilt van de combinatie van eigenschappen van een ander persoon, dat het samenleven van die personen extra inzet van beiden vraagt. Des te meer wanneer de combinatie van eigenschappen van de ene persoon méér kans op discriminatie en uitsluiting impliceert en de combinatie van eigenschappen van de andere persoon, juist minder. De belevingswerelden van de personen, en hun perceptie op het leven, liggen dan immers ver uit elkaar.

Wanneer dat zo is bij een kind en zijn opvoeders, spreek je van een intersectionele opvoedrelatie. Omdat het kind afhankelijk is van zijn opvoeders, wordt de vereiste extra inzet in de opvoedrelatie eenzijdig van de opvoeders gevraagd. Naast adoptiekinderen en kinderen met vroeg opgelopen lichamelijke handicaps, die in dit artikel centraal staan, kun je eveneens bij andere groepen kinderen en hun opvoeders van intersectionele opvoedrelaties spreken. Denk daarbij aan kinderen met verstandelijke of meervoudige handicaps of beperkingen, maar zeer zeker ook aan kinderen die er in de loop van hun jeugd achter komen dat ze – ietwat generalistisch uitgedrukt, waarvoor excuus - tot de LHBT-gemeenschap horen. Laten we gaan kijken naar de cases van Xue en van Mik om meer duidelijkheid te krijgen over hoe een intersectionele opvoedrelatie een zegen kan zijn en wat er in zo’n opvoedrelatie mis kan gaan.

Case Xue: Special needs

De case van de inmiddels twaalfjarige Xue is een zeer complexe intersectionele opvoedrelatie. Toen ze vijf jaar was is ze door Tim en Anouk uit China geadopteerd. Ze is een zogenaamd 'special needs' kind vanwege vergroeiingen aan haar benen, waardoor ze niet goed kan lopen. Eenmaal in Nederland blijkt ze bovendien een autismespectrumstoornis (ASS) te hebben, met ingrijpende gevolgen voor haar sociale functioneren.

In China is Xue voornamelijk op zichzelf aangewezen geweest. Ze leefde in en rondom een groot weeshuis met te weinig mensen en voorzieningen om alle kinderen te kunnen geven wat ze nodig hebben. Door haar ASS vroeg Xue weinig aandacht en - gezien de omstandigheden logischerwijs - kreeg ze die dan ook nauwelijks. Maar Xue redde zich.

Tim en Anouk zijn zich er vanaf het begin terdege van bewust dat ze hun erg best zouden moeten doen om zich open te stellen voor Xue en haar specifieke behoeften en om daar de voor Xue wenselijke sensitieve responses op te geven. En gelijk hadden zij. Als je bedenkt hoe zeer de combinatie van eigenschappen in de identiteit van Xue afwijken van die van henzelf, zie je al gauw dat er heel wat werk aan de winkel moet zijn geweest voordat zij elkaar konden begrijpen en aanvoelen.

Even op een rijtje: Xue heeft als jong kind voor zichzelf gezorgd, ze heeft een niet-Westerse achtergrond plus het daar bijhorend uiterlijk, ze is niet gewend aan – én niet goed in staat tot – (intiem) contact met anderen en bovendien heeft ze een beperkende lichamelijke handicap. Tim en Anouk daarentegen hebben een veilige kindertijd gehad, ze zijn in Nederland opgegroeid, hun huid is blank, ze hebben geen handicap en intieme relaties met andere mensen vormen een wezenlijk bestandsdeel van hun levens.

Dit zijn stuk voor stuk ervaringen die resulteren in (combinaties van) eigenschappen die bepalend zijn voor hoe iemand in het leven staat en voor de kans dat hij in de samenleving te maken krijgt met vooroordelen, uitsluiting en discriminatie (Lutz, 2002. Yuval Davis, 2006).

Sensitief

Het was duidelijk niet reëel geweest als Tim en Anouk van Xue hadden verwacht dat ze zich direct en totaal aan zou passen aan hun ideeën over wat goed of slecht is en aan de regels van hun gezin. Dan zou Xue haar eigenheid verliezen, terwijl het doel van een opvoeding bij uitstek is dat het kind zijn eigenheid ontwikkelt en uitbuit.

Tegelijkertijd is het de taak van Tim en Anouk als opvoeders om Xue te leren wat goed en slecht is en dat zij zich aan bepaalde regels moet houden. Voor hen lag de eerste prioriteit echter bij het leren kennen van Xue en haar een gevoel van veiligheid te bieden. Dat deden ze door sensitief en vooral niet veroordelend, te reageren op wat ze aangaf. Dat Xue dingen deed die niet kunnen, maar die zo lang bij haar hadden gehoord - uit de vuilnisbak eten, bijvoorbeeld – namen ze in eerst instantie voor lief. Ze lieten haar ook niet direct opereren zodat ze iets beter zou kunnen lopen, waardoor ze haar lichaam op een gezondere manier zou belasten. Van Tim en Anouk mocht Xue zijn wie ze was en daarvan wisten ze Xue's andere opvoeders, zoals familie, vrienden en kennissen, de leerkrachten op school en de revalidatieartsen, in mee te krijgen.

Xue heeft nu twee adoptieouders die weten wat belangrijk en wat moeilijk voor haar is en die haar ondersteunen als ze aangeeft dat ze ondersteuning nodig heeft. Met haar Nederlandse zussen en met een enkel kind van school, heeft ze een band en ze is geopereerd nadat ze daar zelf mee instemde. Xue is het meisje dat ze is, compleet met de gevolgen haar specifieke achtergrond en met haar handicaps. Ze is dik tevreden en zit lekker in haar vel.

Anouk vertelt: “Ik vond het achteraf gezien makkelijker om aan Xue goede responses te geven dan aan mijn biologische dochters. Bij hen dacht ik te weten wat goed voor hen was en wat ze wilden. Gewoon, omdat ik zelf ervaarde dat die dingen goed waren en ik ervan uit ging dat mijn dochters hetzelfde ervaarden. Bij Xue stond ik veel meer open voor wat zij aangaf, omdat zij duidelijk een heel andere achtergrond had dan ik en dus wel een heel andere belevingswereld moest hebben dan ik. In die zin is een intersectionele opvoedrelatie een pré.”

Case Mik: ongezien

De altijd zo opgewekte Mik (nu zeven jaar) liep door een geboortetrauma een heftige vorm van Cerebrale Parese (CP) op, waardoor hij nooit zal kunnen lopen, een slechte handfunctie heeft en ‘anders’ praat.

Voor Jaap, Mik’s vader, was de diagnose onverteerbaar. Jaap kon niet leven met het idee dat zijn zoon niet zou worden wat hij van een zoon verwachtte en zag een hoopje ellende dat hij als vader nooit gelukkig zou kunnen maken. Uit een diep gevoel machteloosheid besloot Jaap zijn jonge gezin te verlaten om nooit meer terug te keren.

Cat, Mik’s moeder, heeft anders besloten. Ze wil alles doen om Mik te geven wat hij volgens haar nodig heeft en oriënteert zich voortdurend op voorzieningen – zoals rolstoelen, looprekken en spraakcomputers – die in haar ogen het leven van Mik aangenamer zullen maken. Daarnaast heeft Cat zich aangesloten bij een belangenvereniging van mensen met lichamelijke handicaps, want voor Mik wil ze meewerken aan een samenleving die mensen met handicaps niet uitsluit. Samen met Mik heeft ze zich zelfs door de plaatselijke krant laten fotograferen vóór een bioscoop waar Mik met zijn rolstoel niet naar binnen kan, om zo te protesteren tegen ontoegankelijkheid. Als iemand háár aanspreekt in plaats van Mik, wordt ze hels omdat ze het niet vindt kloppen dat er over hoofden van mensen met handicaps wordt heen gepraat.

Het handelen van Cat is op zich prijzenswaardig, maar onbewust gaat ze - net als Jaap - uit van haar eigen belevingswereld. Veel tijd om echt naar Mik te kijken neemt Cat niet en áls ze naar hem kijkt doet ze dat vanuit haar verwachtingen: ze neemt aan dat Mik blij is met al zijn voorzieningen en met hoe goed zij voor zijn belangen opkomt.

Ander perspectief.

Net als andere jonge kinderen wil Mik spelen en dat doet hij op zijn eigen manier. Zijn fantasie is goed ontwikkeld en die gebruikt hij om met de jongens in de straat mee te voetballen en om hele verhalen te bedenken waarmee hij zich prima vermaakt. De jongens uit de straat betrekken Mik trouwens vrij gemakkelijk bij hun spel, doordat ze nog niet bevangen zijn door vooroordelen. Mik krijgt regelmatig de rol van scheidsrechter of van keeper. Moeiteloos passen ze de goal aan, aan wat het met zijn elektrische rolstoel kan.

In feite lijdt Mick helemaal niet onder zijn handicap. Zijn perspectief op zijn handicap wijkt dus erg af van het perspectief van Cat en nog erger van dat van Jaap en dat is storend voor zijn ontplooiing. Van de voorzieningen die zijn moeder voor hem aanschaft, wordt Mick niet altijd even blij. De elektrische rolstoel vindt hij bijvoorbeeld best handig voor buiten, maar voor binnen vindt Mick ‘m veel te groot. Hij zou veel liever door het huis tijgeren, dan komt hij op plekken waar hij met zijn rolstoel niet komen kan en dan kan hij zichzelf ook eens terugtrekken in een hoekje van de kamer. Door die grote stoel ziet zijn moeder altijd meteen waar hij is en dus ook wat hij doet.

Dat Cat hels wordt als iemand tegen haar praat in plaats van tegen hem, vindt hij voor schut en door die reactie van zijn moeder begint hij zich de laatste tijd steeds meer te realiseren dat hij anders is dan zoals hij volgens zijn ouders – en misschien ook wel volgens zijn andere opvoeders - zou moeten zijn.

Hoewel Jaap en Cat zo zorgvuldig zijn geweest om het hem nooit te vertellen of te laten merken, vermoedt Mick dat zijn vader daarom is weggegaan en daar piekert hij regelmatig over. Zo loyaal als een kind van zeven aan zijn ouders is, zegt hij er niets van. En evenmin van de andere dingen die hem dwarszitten Hij weet dat Cat verdrietig wordt als hij over zijn vader begint, hij weet hoe hard Cat werkt om van alles voor hem te regelen en hij weet dat Cat hem te oud vindt om nog door het huis te tijgeren.

Het is Cat wel opgevallen dat Mik zich begint steeds minder vrolijk wordt en dat hij dwingender wordt in zijn gedrag naar haar. “Ach, dat zal wel een fase zijn,” zegt een vriendin met wie ze het er over heeft. “Het gaat wel weer over. Mijn kinderen hebben ook van die fases.” Cat laat zichzelf daarmee troosten en probeert geen aandacht meer te schenken aan Mik’s veranderende gedrag. Mik wordt echter steeds stiller, hij heeft steeds minder zin om buiten te spelen en zijn gedrag naar Cat wordt er niet aardiger op.

Wat opvalt

Als we de case van Xue naast de case van Mik zetten, valt direct op dat Tim en Anouk zich voor de honderd procent voor Xue openstelden. Zij begrepen dat dat een vereiste was om hun nieuwe dochter, die zulke andere eigenschappen heeft dan zichzelf, goed te leren kennen en een hechte band met haar op te bouwen. Zonder bekend te zijn met het concept ‘de intersectionele opvoedrelatie’ zijn Tim en Anouk in geslaagd om hun eigen belevingswereld even op een zijspoor te zetten in plaats van die als norm te hanteren. Zij handelden bijna instinctief op de manier die passend is voor iedere opvoedrelatie en zeker voor een intersectionele opvoedrelatie. Daardoor kon Xue uitgroeien tot haar eigen persoonlijkheid.

Dat is uitzonderlijk, want het is zeer menselijk om juist vanuit je eigen belevingswereld te handelen. Logisch, want je eigen belevingswereld ken je en je gaat er gewoonweg vanuit dat die goed is en misschien zelfs wel dat die de enige juiste is. Vrijwel alle opvoeders bejegenen het kind daarom vanuit hun eigenbelevingswereld, zonder zich ervan bewust te zijn dat de belevingswereld van het kind er wel eens totaal anders uit kan zien.

Wat daarnaast opvalt is dat zowel Tim en Anouk als Jaap en Cat, de ouders van Mik, het beste voorhebben met hun kind. Oók Jaap, die zijn gezin verliet. Hij zat vast in zijn eigen belevingswereld, waarin het leven met een kind met een zware lichamelijke handicap niet waardevol kan zijn. Het klinkt hard, maar als ik Jaap’s belevingswereld en zijn handelen beschouw, acht ik het niet onwaarschijnlijk dat hij in zijn leven van alledag mensen met handicaps uit de weg gaat en dat hij daardoor bijdraagt aan de uitsluiting van deze groep mensen in de samenleving. Dat valt hem overigens niet te verwijten: hij heeft er nooit mee leren omgaan. Het was in zijn situatie en vanuit zijn perceptie een goede beslissing om voorgoed te vertrekken.

Cat bleef zichzelf inzetten voor het welzijn van haar zoon. Net als Jaap, deed zij dat vanuit haar eigen belevingswereld en zonder met een open mind naar Mik’s belevingswereld te kijken. Dat deed ze omdat ze ervan overtuigd was dat dat goed was. Bij Mik bracht dat echter een gedragsverandering met zich mee. Aan de ene kant ging hij externaliserend gedrag naar

zijn moeder vertonen; hij werd dwingend. Aan de andere kant werd zijn gedrag internaliserend; hij werd minder vrolijk en zijn gedrag begon zelfs op depressiviteit te lijken.

Externaliserend of internaliserend gedrag. Wat is de oorzaak?

Relatief vertonen schoolgaande kinderen met handicap vaak internaliserend of juist externaliserend gedrag. Dat wordt dat verklaard met het gegeven dat het kind ziet dat het minder kan dan leeftijdgenoten, waardoor het kind een gebrek aan zelfvertrouwen ontwikkelt en zich in zichzelf terugtrekt of juist kwaad en agressief wordt (Van der Burg, et al, 2015). Op zich is deze verklaring goed verdedigbaar, want het is voor een kind bepaald niet leuk om te merken dat hij minder mogelijkheden heeft dan anderen. Een kind wil immers niets liever dan erbij horen en, als het even kan, de beste zijn. Voor een kind dat ineens merkt dat dat voor hem niet is weggelegd, ligt het ontwikkelen van een laag zelfbeeld logischerwijs op de loer. Hier wil ik tegenoverstellen dat een kind dat in de basis heeft meegekregen dat het goed is zoals het is, minder gauw een gebrek aan zelfvertrouwen zal ontwikkelen.

Bij dit laatste denk ik aan Xue, maar een nog duidelijker voorbeeld is dat van Olga. Olga werd op een gegeven moment gepest om haar gezicht, dat erg afwijkt van een doorsnee gezicht. Toen ze dat thuis vertelde, kreeg ze van haar moeder het advies om een volgende keer tegen haar pesters te zeggen: “Ik heb een handicap en daar ben ik trots op!” Olga kon dit werkelijk uit volle overtuiging kon zeggen, omdat ze met die boodschap werd opgevoed. Olga’s ouders waren zich er steeds, net als die van Xue, van bewust geweest hoe belangrijk het was dat zij zich, als opvoeders, in Olga’s belevingswereld zouden verplaatsen en dat ze Olga de ruimte moesten bieden om zich te ontplooiën tot wie ze is: een meisje met een ander gezicht. Het was dus geen loze zin die Olga uit zou spreken, maar het was iets waarvan ze zelf allang overtuigd was, oftewel een resultaat van een geslaagde intersectionele opvoedrelatie. Juist daardoor had dat ene zinnetje zoveel impact op haar pesters, dat het pesten gelijk ophield.

Ik wil hiermee zeggen dat een geslaagde intersectionele opvoedrelatie voorafgaand aan de periode waarin het kind zich bewust wordt van het feit dat het minder mogelijkheden heeft, of er anders uitziet dan anderen, kan helpen voorkomen dat het kind een laag zelfbeeld ontwikkelt en dat het internaliserend of juist externaliserend gedrag gaat vertonen. De oorzaak van internaliserend of externaliserend gedrag bij kinderen met een handicap, kan dus evengoed liggen in het ontbreken van een geslaagde intersectionele opvoedrelatie. Sterker nog: door een misgelopen intersectionele opvoedrelatie kan een kind al internaliserend of externaliserend gedrag gaan vertonen, nog voordat het kind zich bewust is van zijn anders-zijn.

Dit wordt nog duidelijker als we even terugkijken naar de case van Mik. Dat Mik externaliserend gedrag ging vertonen, kun je zien als een noodkreet. In feite riep hij “Mam, kijk naar wie ik ben!” Toen Cat die kreet niet oppakte, ging Mik zich in zichzelf keren. Dat is niet vreemd. Om met de woorden van Edith Eva Eger te spreken: ‘Depressiviteit komt door een gebrek aan expressiviteit’. Kortom: Mik werd niet gezien zoals hij is en hij uitte zijn ongenoegens niet rechtstreeks, uit loyaliteit met Cat. Daardoor raakte hij depressief. Een depressief kind ontwikkelt vanzelfsprekend een laag zelfbeeld, compleet met externaliserend en internaliserend gedrag!

Adviezen

Graag geef ik aan professionele opvoeders en opvoedondersteuners de volgende vier adviezen:

Ten eerste: prent jezelf steeds weer in dat elk leven waardevol is en dat elk kind van nature zijn leven waardevol vindt, hoe moeilijk zijn situatie in jouw ogen ook lijkt te zijn. Als een kind zijn leven niet of minder waardevol vindt, komt dat door boodschappen die het kind van volwassenen over zichzelf krijgt.

Ten tweede: wees jezelf ervan bewust dat groepen mensen, als gevolg van een bepaalde combinatie van eigenschappen, meer of minder risico's lopen om in de samenleving gediscrimineerd of uitgesloten te worden en dat de daaruit voortvloeiende verschillen qua belevingswereld en perceptie op het leven, het samenleven van personen ernstig kan bemoeilijken. Ook als het gaat om opvoeders en kinderen in zogenoemde intersectionele opvoedrelaties.

Ten derde: maak opvoeders, inclusief jezelf, ervan bewust dat de belevingswereld van het kind altijd voorop moet staan, omdat het kind moet kunnen uitgroeien tot de persoon die zij in wezen zijn. Kijk naar wat het kind aangeeft en laat hun ouders en andere opvoeders daar ook naar kijken. Niet alleen omdat het bijzonder is om te zien en omdat het de band tussen de opvoeders en het kind versterkt, maar ook omdat hetgeen het kind – letterlijk vanaf de geboorte – de leidraad moet zijn voor de opvoeding, uiteraard in combinatie met de levenservaring en de wijsheid van de opvoeders.

Ten vierde: doe een voorstel voor en werk mee aan een onderzoek naar het herkennen van intersectionele opvoedrelaties en naar de plussen en minnen zulke opvoedrelaties.

Reageren op dit artikel? Mail naar info@yvettedenbrok.nl

Bachelor Agogischwerk, kindercoaching en gezinscoaching Y.A. den Brok – Rouwendal, met als specialisaties: hechtingsproblematieken en kinderen met handicaps of beperkingen.

Literatuur:

Burg, van der, J., Schuengel, C., Vonk, J., (2015). Hoofdstuk 13, Sociaal emotioneel functioneren, Handboek voor Revalidatie.

Brok, den Y. (2005), Handicap en gender. Over leven met een handicap. Lemma. (in opdracht van de voormalige Chronosch zieken Gehandicapten Raad; de voorloper van IederIn).

Crenshaw, K. (1989) Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A black feminist Critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics. The University of Chicago Legal Forum.

Eger, E.E. (2018), De Keuze. Leven in vrijheid. Lev.

Lutz, H., (2002). Zonder blikken of blozen. Het standpunt van de (nieuw-) realisten.

Tijdschrift voor Genderstudies.

Yuval-Davis, N. (2006). Intersectionality and Feminist Politics. European Journal of Women's Studies.